

**PRILOG PROUČAVANJU TRGOVAČKIH VEZA IZMEĐU
DUBROVNIKA I SKOPJA U 15. I 16. STOLJEĆU**

I.

Veze u 15. stoljeću

1.

Kada su Turci ušli u Skopje (1392.), oni su ga učinili najprije sjedištem krajiškog vojvode ili krajišnika, a onda istom od sredine 16. stoljeća centrom sandžaka, kome je bio na čelu sandžak-beg¹⁾. Zbog toga su Dubrovčani nastojali da u krajevima pod turskom vlasti odmah reguliraju odnose svojih trgovaca prema Turcima i da im omoguće poslove. Sve dubrovačke intervencije kod Turaka nijesu nam poznate, ali je poznato iz izvora da su počele zapravo onda, kada i turske pljačke, t. j. od 1392. godine. Konačno 1396. su dobili od sultana Bajazita dozvolu da njihovi trgovci mogu trgovati po turskim zemljama. No unatoč toga zadnje godine 14. stoljeća bile su pune neprestanih sukoba između Dubrovčana i turskih vlasti, popraćenih pljačkanjem i hapšenjem njihovih trgovaca, ali i naporima republike sv. Vlaha da se odnosi kako tako reguliraju. Glavni predmet spoticanja u ovim odnosima bilo je pitanje carina, koje su Turci zahtevali da dubrovački trgovci plaćaju na putu za srpske i makedonske krajeve i to baš u onim mjestima, gdje su bili postavljeni turski činovnici. Tako još 1398. godine skopski krajišnik Jigit-beg, poznat u zapadnim izvorima kao Pašajit, mami Dubrovčane da prolaze kroz njegova mjesta, smanjivši im carinu na jednu trećinu. Konačno kada je sultan ovlastio Pašajita, da se sporazumi sa Dubrovčanima, ovaj je 1399. govine uputio u Dubrovnik poslanika, sa kojim su oni uglavili sporazum o carinama. Iza ovoga sporovi između Dubrovčana i turskih vlasti bili su uklonjeni. Tako su Dubrovčani i početkom 15. stoljeća u vezi sa Pašajitom (1402.), koji čak drži u zajednici sa Dubrovčaninom Junijem Sorkočevićem jedno „kolo” za topioničarsku peč²⁾. Kada je novi skopski krajišnik

¹⁾ Za to gl. D. Šopova, Koga Skopje bilo centar na sandžak vo periodot od padanjeto pod turska vlast do krajot na XVI vek, Glasnik na Institutot za nacionalna istorija I/1, Skopje 1957, 89—98.

²⁾ O tumačenju toga izraza gl. K. Jireček, Istorija Srba II, Beograd² 1952, 176, 177.

Isak beg, Pašajitov sin i nasljednik, prikupljao vojsku u Skopju i slao je u Bosnu (1415.), Dubrovnik je bio ustrašen i čutio se nesigurnim. Pogotovo su imali štete dubrovački trgovci, jer su se provale u Bosnu ponavljale i slijedećih godina. Tako 1420. i 1424. onamo vodi tursku vojsku Isak beg, koji pustoši tu zemlju. Zbog toga su Dubrovčani nastojali da sa Isakom i njegovim sinom Barakom održe korektno odnose u interesu svojih trgovaca na Balkanu. Zato su i primali srdačno njihove poslanike i slali im bogate darove i svoje poslanike, naročito, kada je trebalo da ih odobrovolje. Oni su dakle i sa Isak-begom uspjeli da žive u dobrim prijateljskim odnosima kao i sa njegovim ocem, te nijesu nikada propuštali priliku da njihovi poslanici, koji su išli sultanu, navrate se i u Skopje, da od toga sandžaka ili njegovih sinova nastoje postići izvjesna carinska olakšanja za svoje trgovce u novoosvojenim turskim oblastima. Tako su bili učinili 1430. godine. No Isak-beg je odbio da im bilo što obeća bez sultanove suglasnosti. Kako su poslanici ipak uspjeli od sultana dobiti te povlastice, oni su po nalogu svoje vlade pošli Isaku u Skopje, da mu se pohvale, da su postigli ono, što im on nije htio dati. Kada su se Dubrovčani povezali sa kraljem Sigismundom, oni su mu sa velikim oprezom učinili par usluga u strahu da Turci ne saznaju. No Isak-beg i Barak su ipak doznali za ove makinacije Dubrovčana, koji su uz velike napore i poklone jedva uspjeli sačuvati njihovu naklonost (1435.). Dapače se je Isak pokazao, prema riječima same republike sv. Vlahu, da voli dubrovačku „vladu i vlastelu i trgovce kao svoje drage prijatelje” i zato su mu Dubrovčani poslali svoje poslanike. Ovi su mu se imali da zahvale za dobar postupak prema dubrovačkim trgovcima (1438.). Kada su nakon dugog nastojanja uspjeli Dubrovčani sklopiti sa Portom vrlo povoljan ugovor (1442.), obnovljeni su nanovo i prijateljski odnosi sa turskim komandantima, a Isak-begu su slani na njegov zahtjev ljekarski savjeti. Iza objavljivanja da je sada po ovom ugovoru trgovina u turskim oblastima slobodna, u Dubrovniku su ponovo sklapana trgovačka društva i obnovljene razne trgovačke veze. Kada je Isak-begu umro (1444.), Dubrovčani su redovno održavali veze i sa njegovim sinom i nasljednikom Isa-begom, skopskim namjesnikom, kome su svake godine slali poklone „za njegov dobar stav” prema njihovim trgovcima. Još češće su dolazili Isabegovi poslanici u Dubrovnik, gdje su tražili odobrenje za izvoz tkanina za toga krajišnika i njegovu djecu. Sredinom pak 1452. godine i sam Isa-beg posjetio je Dubrovnik, koji je sa njime održao i dalje stalnu vezu. Iza pada Carigrada sultan Mehmed II počeo je sistematski osvajati balkanske oblasti i baš na podsticaj Isabega Isakovića preduzeo je i pohod na srpsku despotovinu. Godine 1456. pak Turci su dovukli u Skopje mnogobrojne ratne sprave. Kako su dubrovački trgovci uslijed ovakvog napetog ratnog stanja bili na svim stranama ugroženi, oni Isa-begu početkom 1457. godine šalju poklone i preporučuju svoje trgovce. Međutim baš te godine stigla je Dubrovčane sultanova naredba, kojom se naređuje da se pohapse svi njihovi trgovci, zatečeni u Turskoj, i da Isa-beg i njegovi bosanski vazali imaju napasti Dubrovnik. Kada je dubrovačka vlada saznala

za ovu sultanovu odluku preko samoga poslanika Isa-bega, koji ju je o tome izvjestio radi staroga prijateljstva i savjetovao kako da umiri sultana obećanjem plaćanja godišnjeg harača, unatoč toga senat je odbacio taj njegov predlog. Ali je zato ubrzao upućen poslanik do njega, kojemu je izložio nezgodni položaj Dubrovnika, ako to učini. Ujedno je ovaj dubrovački emisar molio Isa-bega da svojim ugledom i spretnošću kod sultana barem „zasada” odloži to pitanje, a on sam neka garantira Dubrovčanima trgovinu za jednu godinu. No Isa-beg je usvojio od svega ovoga samo molbu, da ne poduzima nikakve mjere ni protiv Dubrovnika ni protiv njegovih trgovaca, dok ne dođe odanle novi odgovor senata. Konačno je dubrovačka vlada pristala na plaćanje tributa i njeni poslanici su se stavili u uske veze sa Isa-begom, koji im je kao dosada tako i sada u svemu išao na ruku. Kada su poslanici primljeni od sultana u Skopju, predali su mu u ime harača 1500 dukata, a Mehmed II im je onda izdao povelju o trgovačkim povlasticama u nekoliko primjeraka (1458.). Sada je dubrovačka vlada odmah stala davati pojedincima ili grupama trgovaca, koji idu na put, u prepisima ovu povelju. No u njoj nije bila stavljena i ona točka, koju je imala Muratova povelja iz 1442. godine, o pravu Dubrovčana da njihove sporove riješavaju u Turskoj njihovim konzuli. I tako su, sa izuzetkom te klauzule, koju su Dubrovčani uzalud pokušavali umetnuti u novu Mehmedovu povelju, odnosi republike sv. Vlaha sa Portom bili načelno 1458. godine regulisani, i od tada je ta republika redovito plaćala sultanu tribut sve do svoje propasti³).

2.

Poslije pada Srbije, Dubrovčani, zbog onog ugovora, sklopljenog sa sultanom, nijesu bili ometeni ovim događajem. Oni su zato nastavili i dalje nesmetano trgovati po turskim predjelima, kamo su dolazili ili boravili njihovi trgovci. Nadalje nijesu ni prekinuli sa svojom starom praksom biranja svojih konzula za sve važnije svoje kolonije u turskim oblastima⁴). Tako već 1460. doznajemo iz izvora da se biraju tri konzule, koje se šalje u Škopje⁵), a slijedeće godine bira se opet nove konzule za isto mjesto⁶), gdje im čak 10. IX. 1462. godine Mehmed II izdaje novu povelju, po kojoj dobivaju slobodu kretanja i trgovanja po turskim zemljama uz uslov da plaćaju uobičajenu carinu⁷). Inače

³) I. Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku. Posebna izdanja SAN CC/3, Beograd 1952, 8, 14—17, 19—21, 23, 24, 32, 44—48, 34, 48, 51—54, 65—67, 66, 92, 93, 95, 110, 111, 127, 131, 141, 145, 149—157.

⁴) I. Božić, o. c., 233.

⁵) Marcus Vuchossalich dictus Dracuglia Petrus Braienouich dictus Smeglianouich et Nicola Smoglianouich fuerunt consules in Vschopie . . . (Državni arhiv u Dubrovniku (DAD) Consilium minus (Cmi) 15, fol. 130'—17. X. 1460.).

⁶) Nicolas Smoglianouich, Marcus Vuchossalich, Johannes Ste di Nale facti fuerunt consules in Vschopiam ad instantiam Maroe Dobrassinouich (DAD—Cmi 15, fol. 225—15. XI. 1461.).

⁷) G. Elezović, Turski spomenici I/1, Zbornik za istočnjačku istorisku i književnu gradju SKA, serija I, knjiga I, Beograd 1940, 38, 39.

su se ovi konzuli, određeni za Skopje, bili birali pri kraju 15. stoljeća⁸⁾, kako se može to zaključiti iz izvora, svake godine jedamput ili pak i dvaputa⁹⁾. Ovi su konzuli riješavali sporove među samim svojim sugrađanima, najviše u vezi sa dugovima, te je sve to registrovano u dubrovačkom notarijatu¹⁰⁾. Tako trojica izabranih konzula¹¹⁾ izriču u Skopju 4. III. 1472. godine presudu u sporu dvojice dubrovačkih trgovaca, koja je ondje i objavljena i onda registrirana u samom Dubrovniku¹²⁾.

Ne samo ovi izabrani konzuli nego i dubrovački poslanici, koji su svake godine polazili za Carigrad noseći uobičajeni harač, vršili su također u dubrovačkim kolonijama u Turskoj sudačku vlast i pred turskim vlastima zauzimali se za svoje zemljake. Oni su na svom putu ponekad navraćali i u Skopje, i to po nalogu svoje vlade, i stupali bi u vezu sa tamošnjim vlastima, pa naravno i sa kadijom. Tako je to bilo i 1499. godine¹³⁾.

Još otkada su dubrovački trgovci došli u dodir sa Turcima na Balkanu, oni su se iz raznih razloga obraćali u svojim sporovima i kadiji. Ali kako Dubrovčani nijesu mnogo puta mogli realizirati svoja podriživanja zbog labavosti i odugovlačenja kadija, prvo je Mehmed II naredio istima kako imaju postupiti (1476.)¹⁴⁾. No budući da je opet ostalo sve po starom, to je onda Bajazit II 1486. godine, na molbu Dubrovčana, odredio da se svaki trgovački posao ili jamčenje između Dubrovčana i muslimana ili drugih mora obaviti pred kadijom, u čiji će se protokol¹⁵⁾ zvesti i uzeti zakonski „hudžet“¹⁶⁾. Kada dođe do spora, ima se pogledati u sudski protokol ili u hudžet. Ukoliko toga nema, onda se ne može uzeti tužba u postupak¹⁷⁾. Godine 1497. pak isti je sultan nadopunio onaj ferman od 1486. sa novim fermanom, po kome je odredio da se je dubrovačke trgovce smjelo samo pozivati u slučaju spora sa muslimanima i nemuslimanima pred kadiju onog mjesta, gdje su ti trgovci stanovali¹⁸⁾. Tako je kadija u Skopju na tužbu Mlečanina Antonija dao pozvati, a onda i zatvoriti Dubrovčanina Marina Krusića, koji nije sve dotle pušten, dok nije platio jednu određenu svotu novaca, zvanu „globalina“¹⁹⁾. Kada je pak nastao spor glede neke robe između kreditorâ dubrovačkog građanina Francesca

⁸⁾ I. Božić piše na str. 233-oj svoje citirane knjige da su od novembra 1475. do februara 1483. bili birani konzuli za Skopje devet puta, a na str. 287-oj da su bili isto toliko puta birani u periodu od novembra 1475. do oktobra 1480. godine!

⁹⁾ Tako na pr. 1480. godine 13. III. i 10. X. (DAD—Cmi 21, fol. 124, 167; I. Božić, o. c., 287, bilj. 93).

¹⁰⁾ I. Božić, o. c., 234.

¹¹⁾ Ne jedan, kako to piše I. Božić (o. c., 234, bilj. 8).

¹²⁾ DAD—Diversa Notariae (DN) 55, fol. 182, 183; I. Božić, o. c., 234, bilj. 8.

¹³⁾ J. Tadić, Dubrovčani po Južnoj Srbiji u XVI stoleću, Glasnik skopskog naučnog društva VII—VIII/3—4, Skoplje 1930, 200, 201, 199.

¹⁴⁾ I. Božić, o. c., 234, 237, 238.

¹⁵⁾ T. j. sidžil (gl. G. Elezović, o. c. I/1, 215, bilj. 2).

¹⁶⁾ T. j. isprava (gl. G. Elezović, o. c. I/1, 25).

¹⁷⁾ G. Elezović, o. c. I/1, 214—216.

¹⁸⁾ G. Elezović, o. c. I/1, 286—288.

¹⁹⁾ I. Božić, o. c., 236.

di Bone i Piera di Contringe-a, upućeno je iz Dubrovnika pismo kadiji u Skopju, koga se je o tome informiralo²⁰). Kakav je pak sudski postupak proveden u toj stvari i kako je sve to svršilo, nažalost ne znamo.

3.

Trgovačko i financijsko poslovanje dubrovačkih trgovaca u Turskoj prelazilo je još više nego prije mogućnosti, koje je pružala količina novca u opticaju, te su zato poslovi bili popraćeni odnosima međusobne zaduženosti. Tu se pe radilo najviše o zaduženosti u robi, premda je u zaduženjima njena vrijednost uvijek izražavana u novcu. Dugovi su mahom registrovani po dubrovačkim kolonijama na terenu, ukoliko se radilo o trgovcima, koji su živjeli i poslovali u Turskoj. Samo u izuzetnim slučajevima, kada bi došlo do spora ili kada je kreditor htio da bude sigurniji, zadužnice su registrovane u dubrovačkom notarijatu. O dubrovačkim poslovima, zaduženjima, ili naplatama duga²¹), dužnicima, robi i t. d. u Skopju imamo podataka u Državnom arhivu u Dubrovniku i za 15. stoljeće. Tako iz 1475. godine postoji popis nekih dubrovačkih dužnika u Skopju, koji su imali platiti 5422 aspre i 125 dukata²²). Godine 1487. dubrovački dominikanac Jakov Pribilović predao je preko dubrovačkog svećenika Pavla Radulića Pavlu Radovičiću, svećeniku u Skopju, jedan misal u rukopisu, napisan na latinskom, talijanskom i „slavenskom” jeziku. No kako je Pavao Radulić dao samo jedan dio svote, to je obećao ovom dominikancu da će isplatiti dužni zaostatak do 25. XII. ove godine²³). Iste godine u Skopju je sastavljeno priznanje nekog duga, a tako i 1496. godine, te su to posvjedočili i pozvani svjedoci²⁴).

Inače imamo i druge vrsti priznanja glede primanja ili isplate novca dubrovačkih trgovaca. Tako je 1. I. 1477. godine u Skopju učinjena neka obaveza glede isplate novca, koju je potpisalo pet svjedoka-Dubrovčana²⁵). Slijedeće godine (1478.). Marin Pasqualis di Martulo izjavljuje u Dubrovniku da je primio novac, koji je isplatio u Skopju za otkup nekog Mirkovića, zarobljenog od Turaka²⁶). Te iste godine opet je u Skopju sastavljen ugovor o isplati nekog novca, koji su potpi-

²⁰) DAD — Lettere e Commissioni di Levante (LCL) 27/1—17, fol. 65—8. II. 1496.

²¹) I. Božić, o. c., 277, 287.

²²) „Debitori in Schopie: Bolgra aspri 2195
 Simdugi Oglialia „ 1600
 Charga Chayr „ 0560
 Chadar Zotto „ 0144
 Jonus capetanio
 de Suonich „ 1000
 Summa aspri 5422 ducati 125 (DAD—DN 58,
 fol. 165’—9. I. 1475.).

²³) Ibid. — DN 67, fol. 170’—1. VIII. 1487.

²⁴) Ibid. — Diversa Cancellariae (DC) 86, fol. 38 (25. VIII. 1487.), 92a, fol. 121 (1. XII. 1496.).

²⁵) Ibid. — DC 78, fol. 31—1. I. 1477.

²⁶) Ibid. — DN 63, fol. 145’—14. XII. 1478.

sala tri svjedoka, a 1491. čak su i izabrani u istom gradu i arbitri radi neizvršavanja nekog ugovora, dok je 1499. izvršena također u tom gradu neka zaostala isplata u prisustvu dvojice Dubrovčana-svjedoka²⁷⁾.

4.

Pojedini ugovori živo nam također govore o poslovima dubrovačkih trgovaca u Skopju, gdje se je, čim je oživjela dubrovačka trgovina sa Turskom, razvila i veća kolonija²⁸⁾. Tako već 1463. godine nalazimo u spisima Državnog arhiva u Dubrovniku na jedan trgovački ugovor u vezi sa robom, koja se imala dovesti do Skopja (Enschopiam). U samom pak Skopju 1477. godine sklopljena je neka obaveza glede isplate novca, koju su potpisali kao svjedoci petorica Dubrovčana. Slijedeće godine (1478.) u istom gradu pred pet drugih svjedoka sklopljen je ugovor o nekoj kupovini i ujedno opet te godine neki drugi ugovor²⁹⁾. U Skopju dubrovački trgovci uglavljaju 1485. godine i neki posudbeni novčani ugovor, što je osnaženo upisivanjem u dubrovačku notarijatsku knjigu³⁰⁾. Slijedeće pak godine (1486.) sklapa ugovor Vukas Radašinović sa Petrom Milatovićem u Dubrovniku da će robu, koju je od njega primio dovesti u Skopje na svoj rizik³¹⁾, a 1498. potsjeća Dubrovčanin Stjepan de Benesa Dominka Koševića da mu je dao 5 mantovanskih tkanina da ih proda u Skopju, što je uniježeno također u dubrovačkoj kancelariji³²⁾.

5.

Kao i prije tako su i u ovom vremenskom periodu Dubrovčani uzimali „djetice“ (famule) i pomoćno osoblje za poslove u trgovini i zanatima³³⁾. Tako 1494. se spominje Luka Ivaniš, nazvan Bijeda (Bieda), koji je bio „famulus“ Dimitra Božidarovića u Skopju. Ovaj Luka je i umro u tom mjestu i ostavio neki imetak, od koga su naslijedile 2/3 njegove sestre. Iste godine nalazimo u Skopju Nikolu Dabižinovića kao „famulusa“ već spomenutog Dominka Koševića. Ovaj Nikola je čak po nekom poslu imao ići u Trepču. Godine 1498. se pak Petar Radašinović napismeno obavezuje da će ići za „famulus“-a Simku (Simonu) Radonjiću u Skopje, gdje je ovaj bio brijač i kirurg, ili bilo gdje drugdje sa njime. Istu takvu izjavu daje slijedeće godine i Matko Hostoić da ide iz Dubrovnika u Skopje u službu³⁴⁾.

²⁷⁾ Ibid. — DC 80, fol. 9' (1. VIII. 1478.), 88, fol. 105 (25. III. 1491.), 94, fol. 84 (5. XII. 1499.).

²⁸⁾ I. Božić, o. c., 288, 287.

²⁹⁾ DAD — DC 71, fol. 68 (15. VIII. 1463.), 78, fol. 31 (1. I. 1477.), 79, fol. 46' (29. II., 6. III. 1478.).

³⁰⁾ Ibid. — DN 66, fol. 53—1. VII. (10. IV.) 1485.

³¹⁾ Ibid. — DN 66, fol. 142'—17. IV. 1486.

³²⁾ Ibid. — DC 93, fol. 86—16. IX. 1495.

³³⁾ I. Božić, o. c., 293.

³⁴⁾ DAD — DN 74, fol. 59' (3. X. 1494.), fol. 78 (25. X. 1494.), 78, fol. 71 (26. XI. 1498.), 79, fol. 25 (9. IX. 1499.).

6.

Republika sv. Vlaha je postigla od sultana da se, kada iza smrti ostavi koji Dubrovčanin imovinu u Turskoj, ona ima predati Dubrovčanima, t. j. pokojnikovim najbližima³⁵). Tako doznajemo da je 1472. umro od kuge u Skopju Marko Vukosalić, nazvan Drakulja³⁶), koji je još 1460. godine bio izabran konzulom za ovo mjesto³⁷). Naravno da su se odmah pobrinuli za njegov imetak određeni konzervatori³⁸). Kada je umro Pekarij Utošenović u Skopju, njegov otac Božidar postao je njegov nasljednik svega³⁹). Spomenuli smo pak kako su po smrti već navedenog Luke Ivaniša naslijedili dio njegovog imetka dvije mu sestre. Kada je također navedeni Dubrovčanin Dominko Košević umro u oktobru 1497. od kuge kod Novog Brda, on je ostavio novaca, robe i imanja u Skopju i u još nekim drugim mjestima. Stoga se je u januaru 1498. zaputio njegov brat Toma, da obiđe sva ta mjesta, gdje se ta dobra nalaze.⁴⁰) Tako je došao i u Skopje, gdje je primio izvjesnu svotu. Naravno da su sva nekretna dobra Dominka Koševića u Skopju bila zavedena u gruntovne knjige⁴¹), koje su se nalazile kod tamošnjeg kadije⁴²). Ujedno je po želji i po nalogu sviju konverzatora dobara ovoga Koševića sastavljen i inventar stvari i pokretnih dobara u turskim predjelima, koja su prenesena u Dubrovnik u januaru 1499. godine i onda ondje izručena navedenim konzervatorima. Iz ovoga inventara, registriranog u dubrovačkom notarijatu, vidimo da je Dominko Košević bio dobro stojeći trgovac⁴³).

7.

Jedno od vrela zarade za Dubrovčane bila je i trgovina i otkupljivanje zarobljenih ljudi. Premda Dubrovčani nijesu ratovali sa Turcima, i oni su ipak dopadali turskog ropstva. Kada se je radilo o otkupljivanju lica, odvedenog u pravo ropstvo, pojedinci su uzimali na sebe obavezu da odu onamo i da ga od Turaka otkupe i dovedu uz određenu nagradu. Među mjesta, u kojima se je vršio otkup, spadalo je i Skopje⁴⁴). Tako doznajemo iz izvora da je plaćeno 20 dukata za otkup nekog Dubrovčanina Mirkovića, koji se je nalazio kao zarobljenik u Skopju⁴⁵).

Budući da su Turci smatrali roblje trgovačkom robom, oni su i na otkupljivanje gledali kao na unosnu trgovinu. Kako su iza uspostavljanja dobrih odnosa sa dubrovačkom republikom poklanjali i njenoj

³⁵) I. Božić, o. c., 229.

³⁶) DAD — DC 75, fol. 142—24. IX. 1472.

³⁷) Ibid. — Cmi 15, fol. 130'—17. X. 1460.

³⁸) Ibid. — DC 75, fol. 142—24. IX. 1472.

³⁹) Ibid. — DN 63, fol. 174—15. II. 1479.

⁴⁰) Ibid. — DC 92 B, fol. 60, 61' (25., 26. I. 1498.), 174' (14. VII. 1498.).

⁴¹) Ibid. — DN 78, fol. 118, 120—121'—16., 20. II. 1499.

⁴²) G. Elezović, o. c. I/1, 76, bilj. 11.

⁴³) DAD — DN 78, fol. 166, 166'—17. V. 1499.

⁴⁴) I. Božić, o. c., 326, 328, 334.

⁴⁵) DAD — DN 63, fol. 145'—14. XII. 1478.

vlasti i pojedincima volove, svilu i luksuzne predmete, tako su im znali darivati i robove i ropkinje⁴⁶). Kada je Skopjanac Murad, sin Dogana, poklonio knezu Jakovu Buniću i Dimku i Žumlu Puciću dva oženjena para robova sa slavenskim imenima, oni su mu za uzvrat dali konja (1475.). Još darežljiviji je bio također Skopjanac Isak Jablanović, koji je dao knezu Baldinu Jaketiću šest svojih robova, također sa slavenskim imenima, u naknadu za 20 dukata⁴⁷).

Teško je utvrditi iz ovako malobrojnih podataka broj Dubrovčana u Skopju u pojedinim periodima 15. stoljeća. Bilo je ondje onakvih Dubrovčana, koji su se samo na prolazu zadržavali pa išli dalje (poslanici za Carigrad) ili su pak dolazili u već navedenim misijama po nalogu svoje vlade (konzuli) ili pojedinih dubrovačkih trgovaca. Neki su ondje ostajali i prisilno kao turski zarobljenici, dok ih se nije otkupilo. Svakako su većina Dubrovčana, koji su stalno boravili u Skopju tokom 15. stoljeća, bili trgovci. Među ovima bilo je i članova istaknutih dubrovačkih porodica (de Poza, de Sorgo, de Bona, de Resti, de Benessa)⁴⁸), a pretežna većina je bila pučana iz Dubrovnika i njegove okolice, što se najbolje vidi po njihovim prezimenima. Zatim nalazimo Dubrovčane u Skopju i kao već navedene „djetice“ ili pomoćno osoblje kod svojih sugrađjana.

Zbog nestašice dokumenata znamo samo za mali broj Dubrovčana, koji su se u Skopje bavili i drugim zanatima i poslovima. Tako je ondje 1478. godine neki Antonio krojač (sartor⁴⁹), a 1487. se nalazi i navedeni svećenik-glagoljaš Pavao Radovčić⁵⁰). God. 1491. se spominje Marko Vlatković (Marco de Vlatcho) kao zidar (murarius), 1496. Blaž Benković (Biasio de Bencho) kao obrtnik, koji striže sukno (cimatore)⁵¹), a 1498. godine već spomenuti Simko Radonjić kao brijač (barberius)⁵²), ali i kirurg, odnosno ranarnik.

II.

Veze u 16 stoljeću

1.

I dok u 15. stoljeću imamo podataka da su u Skopje dolazili često izabrani dubrovački konzuli, za 16. stoljeće nemamo ni jedan. Nadalje samo 1502. doznajemo da su dubrovački poslanici, koji su išli za Carigrad, dobili upute od svoje vlade da se navrate u Skopje i u druge gra-

⁴⁶) I Božić, o. c., 337.

⁴⁷) G. Elezović, o. c. I/1, 169—171.

⁴⁸) DAD — DC 78, fol. 31 (I. I. 1477.), 79, fol. 46' (29. II. 1478.), 80, fol. 9' (I. VIII. 1478.), 93, fol. 86 (16. IX. 1495.) itd.

⁴⁹) Ibid. — DC 78, fol. 31—1. I. 1478.

⁵⁰) Ibid. — DN 67, fol. 170'—1. VIII. 1487.

⁵¹) Ibid. — DC 88, fol. 105 (25. III. 1491.), 92a, fol. 121' (I. XII. 1496.).

⁵²) Ibid. — DN 78, fol. 71—26. XI. 1498.

dove zbog ubojstva nekih svojih sugradjana u tim predjelima⁵³). U vezi toga umorstva došao je u Skopje i posebni poslanik dubrovačke vlade (februar 1502.), da na licu mjesta ispita cijelu tu stvar zajedno sa turskim vlastima, kojima se je i republika potužila, tražeći da se krivci kazne⁵⁴).

Što se tiče utjerivanja i isplate dugova kao i zaduženja također imamo u 16. stoljeću vrlo malo podataka u vezi sa Skopjem. Jedan od tih je iz 1501. godine. Iz njega doznajemo kako jedan Dubrovčanin ide u Skopje, Bitolu itd., te mu se u Dubrovniku daju upute, kako u tim mjestima ima utjerati neke dugove⁵⁵). Daljnji je podatak iz 1545., kada se naredjuje da se ima Mehmedbegu u Skopju isplatiti neka svota novaca⁵⁶). Zatim 1566. u tom mjestu sklapa u prisustvu dvojice svjedoka jedan Dubrovčanin obavezu o isplati novca⁵⁷), a 1573. doznajemo da je po ispravi, napisanoj na turskom jeziku od skopskog kadije, jedan već umrli Dubrovčanin ostao dužan nešto novaca⁵⁸). I u samom Dubrovniku su neki Židovi 1590. godine protestirali po nalogu svojih sunarodnjaka Abrahama Buharama te Salamona i Isaka Barohiera, koji su stanovali u Skopju⁵⁹). No ne samo da su Dubrovčani znali biti dužni, nego su to bili i Židovi. Tako je Juda de Medina imao u Skopju isplatiti 1590. godine Tomi Stjepanoviću iz Cernice (okolica Dubrovnika) 6000 aspri na osnovu novčanog pisma (mjnice⁶⁰), a 1591. jedan Židov u Dubrovniku izjavljuje da je dužan Isaku D'Ortas-u, Židovu u Skopju⁶¹), koji se sa stanovnicima toga grada Davidom i Jakovom istoga prezimena javlja 1578. u jednom ugovoru, sastavljenom u Skopju⁶²).

2.

No, kako su o dosada navedenim stvarima u 16. stoljeću dosta oskudni podaci, to se ne može sada reći i za trgovačke poslove Dubrovčana u Skopju i sa Skopjem u istom ovom stoljeću. Tako dubrovački apotekar Jakov Juliani 1500. godine šalje svome sugradjaninu Stjepanu Luce, koji je tada trgovao u Skopju, u jednoj bali (balla) sukno (tkaninu) iz Perpignana⁶³). God. 1502. doznajemo da Marin Cvjetković živi kao trgovac i agent u Skopju i ostalim mjestima. On se je u Skopju i razbolio od kuge⁶⁴), a 1503. umire ondje Petar Rogačić, dubrovački trgovac⁶⁵). God. 1507. polaze u Skopje radi trgovine Vladislav J. Sorgo

⁵³) Ibid. — LCL 27/1—17, fol. 113—10. II. 1502.

⁵⁴) J. Tadić, o. c., 199; G. Elezović, o. c. I/1, 337—347.

⁵⁵) DAD — DC 95, fol. 156'—157—8. XI. 1501.

⁵⁶) Ibid. — DN 180, fol. 171—19. V. 1545.

⁵⁷) Ibid. — DC 160, fol. 74' at—23. II. 1566.

⁵⁸) Ibid. — DN 119, fol. 36—27. X. 1573.

⁵⁹) Ibid. — DC 179, fol. 69', 149'—16. IV., 12. IX 1590.

⁶⁰) Ibid. — DN 125, fol. 134—28. XI 1590.

⁶¹) Ibid. — DC 183, fol. 47', 48—6. I. 1591.

⁶²) Ibid. — Procurare de Notaria (PN) 25, fol. 262'—16. IV 1578.

⁶³) Ibid. — DC 99, fol. 68—22. VIII. 1506.

⁶⁴) J. Tadić, o. c., 198. O haranju kuge te godine u Skopju opšrnje piše B. Hrabak, Kuga u balkanskim zemljama pod Turcima od 1450 do 1600 godine, Istoriski Glasnik 1—2, Beograd 1957, 25, 26, 34.

⁶⁵) DAD — Testamenta (T) 29, fol. 29—5 XII. 1503.

i Marin Gučetić⁶⁶), a 1510. uglavljuju Dubrovčani Petar Natalis i Marin di Ruggia jedan trgovački posao u pogledu neke robe za Skopje⁶⁷). God. 1513. spominje sa da je umro u Skopju dubrovački trgovac Tonko Branković⁶⁸). Iz 1516. pak doznajemo koliko su skopski Turci: Tur Ali-beg, subaša u tom mjestu, Alia, Hadar Zelebia i Mustafa Carapizi Oghli bili dužni dati aspri za izvjesne tkanine i robu nekim Dubrovčanima⁶⁹), a 1527. da je Dubrovčanin Antonije Franje Kaboga umro u tom gradu⁷⁰). Kao trgovac u Skopju je poznat i Luka de Bona (1529.), koji 1531. prenosi iz Dubrovnika neku robu u ono mjesto⁷¹), a isto tako i Stjepan de Ruggia (1534.⁷²) koji je čak bio preslušan pred knezom i vijećem u Dubrovniku na zahtjev samoga sandžaka u Valoni⁷³). I ser Dominko de Poza živi u Skopju (1537.)⁷⁴). Te iste godine Moese Gialdo, židovski trgovac iz toga grada, dobiva dozvolu u Dubrovniku da odanle prenese neku robu u Skopje⁷⁵), gdje se takodjer te godine imenuje kao trgovac Marin Nikolin Plavac⁷⁶), a 1539. u istom svojstvu i Luka Ivanović. Čak Petar i Leonardo Natalis-i drže u Skopju skladište (magazin) za robu (1540.)⁷⁷). Već spomenuti Dominko Rusci de Poza za svoga brata Bernarda je kupio 1541. godine od Moise Benvenista, židovskog trgovca u Skopju, dvije bale (ballas) svile⁷⁸). Kao istaknuti trgovac u Skopju je Blaž Rugić, koji se i sam tako zove u jednom dokumentu (1542.)⁷⁹). Iz 1544. imamo ugovor sa židovskim trgovcima iz Manastira (Bitola) i Bruse, koji sa se obavezali da će prenijeti neku robu iz Dubrovnika u Skopje, a 1547. Dragić Ivanović iz Gackog (nedaleko Dubrovnika) izjavljuje u Dubrovniku da je primio od Židova Isaka Erges-a, stanovnika Manastira (Bitola), novce za neku tkaninu, koju se obavezuje da će u redu predati imenovanome u Skopju, gdje se 1548. spominje Jerolim de Kaboga u vezi nekog trgovačkog ugovora, sklopljenog u Dubrovniku⁸⁰), a iste godine Nikola Aiegreti

⁶⁶) J. Tadić, o. c., 198.

⁶⁷) DAD — DN 88, fol. 119—17. I. 1510.

⁶⁸) Ibid. — DN 90, fol. 216—7. V. 1513.

⁶⁹) Ibid. — DC 106, fol. 16 at, 16', 17—30. X. 1516.

⁷⁰) Ibid. — DN 99, fol. 174'—15. X. 1527.

⁷¹) Ibid. — DC 116, fol. 238 (12. I. 1529.), 120, fol. 28 (30. XI. 1531.).

⁷²) Ibid. — DN 102, fol. 113—16. I. 1434.

⁷³) Ibid. — Lamenti politici (LP)—XI—4—26. IX. 1540.

⁷⁴) Ibid. — DN 104, fol. 222'—17. VII. 1537.

⁷⁵) Ibid. — Consilium Rogatorum 43, fol. 169—28. VI. 1537.

⁷⁶) Ibid. — DC 124, fol. 151—24. XI. 1537.

⁷⁷) Dubrovčani su plaćali dosta veliku stanarinu za teren na kome su izgradili svoje dućane, pa je radi toga 1566. godine dubrovačka vlada intervenirala preko svojih poslanika i kod sultana i kod skopskog kadije (J. Radonić, Dubrovačka akta i povelje II/2, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda VIII, Beograd 1938, 142, 143).

⁷⁸) DAD — DN 105, fol. 279 (21. III. 1539.), 106, fol. 127, 127' (14. X. 1540.), 107, fol. 28' (14. VI. 1542.).

⁷⁹) Ibid. — DN 109, fol. 105'—10. VI. 1542.

⁸⁰) Ibid. — DC 130, fol. 69 (7. VIII. 1544.), 132, fol. 189 (29. VIII. 1547.), 133, fol. 6 (16. I. 1548.).

izričito kao skopski trgovac⁸¹), koji se tako naziva i 1557. godine⁸²). Od 1549. do 1553. godine trgovali su zajedno Nikola Fr. de Sorgo i Ivan Raovsavljević⁸³). Prvi se još 1557. spominje kao trgovac u Skopju⁸⁴), gdje su obojica imali zajedničku radnju⁸⁵), a za Ivana Raosavljevića (Raosaljića) iz Vitaljine (kraj Dubrovnika) doznajemo da je već 1588. mrtav⁸⁶). Među dubrovačkim trgovcima živio je i Ivan M. Držić, brat komediografa Marina Držića, koji se je i potpisao na jednom dokumentu u Skopju 20. VII. 1550. godine („Jo Giovanni de Mar. de Darsa”⁸⁷). Pored njega se je potpisao i Bernardo Matije de Pozza kao i trgovac Ivan Petrović na hrvatskom jeziku („ja Iuan Petrouich jesam suiedoch odzgor pisan”⁸⁸). God. 1552. sklapa se u Skopju neki novčani ugovor, u kome su sudjelovali kao svjedoci četiri Dubrovčana. Jedan je Nikola Matije de Pozza⁸⁹), koji se spominje da živi u tom mjestu i 1556. i 1559., a braća su mu bila Bernardin i Luka⁹⁰). Taj isti Nikola se spominje 1565. u jednom dokumentu u vezi sa nekom trgovinom u Negropontu⁹¹). Zatim 1570. kako kupuje u Skopju neku robu od Abrahama Marcosa, skadarskog Židova⁹²), a 1571. doznajemo da mu je dubrovačka vlada povjerila da isplati izvjesnu svotu novaca u Skopju u njeno ime za žito. Ujedno je naredila svojim poslanicima, koji su tada išli su za Carigrad, da se navrate u taj grad i stave u vezu sa Nikolom kao i sporazume glede onog žita⁹³). Iza toga iz dokumenata se vidi da on boravi u istom mjestu 1572., 1573.⁹⁴) i 1575. godine⁹⁵). Drugi je svjedok bio Alojzije Alegreto (de Allegreto)⁹⁶), brat Lovre Alegreta, zlatara u Dubrovniku⁹⁷). Alojzije je bio znameniti trgovac u Skopju, odakle je pošao u Janjevo u Srbiju i tu se 1560. vjenčao sa Andjelijom, kćerkom Mata Plebanovića, koju je doveo u Skopje i sa njom imao sinove: Aligreta i Mata⁹⁸). Treći je svjedok opet Ivan Petrović („suiedoch od sgora pisan”), a četvrti Mario Stjepanović („jesam suiedoch pisan od sgoru”⁹⁹). Kao trgovac u Skopju javlja se 1556. već navedeni Bernardo Matije de Pozza, a onda i 1557., te 1559. godine¹⁰⁰). U istom

81) Ibid. — DN 109, fol. 225—11. II. 1548.

82) Ibid. — DN 20, fol. 172’—27. IV. 1557.

83) J. Tadić, o. c., 198.

84) DAD — DC 132, fol. 251—5. XII. 1547.

85) J. Tadić, o. c., 198.

86) DAD — Tutores Notariae (TN)—X—2, fol. 81’—4. II. 1588.

87) J. Tadić, o. c., 200.

88) DAD — DC 138, fol. 135’, 136 (20. VII. 1550.)—8. IX. 1553.

89) Ibid. — DC 138, fol. 136—1. IX. 1552.

90) Ibid. — LCL 19, fol. 98, 98’ (29. VIII. 1556.), 27, fol. 178 (24. I. 1559.).

91) Ibid. — LCL 29, fol. 270’, 271—24. III. 1565.

92) Ibid. — DC 156, fol. 149—9. X. 1570.

93) J. Radonić, o. c. II/2, 251, 253, 254.

94) DAD — LCL 32, fol. 74 (23. IX. 1572.), fol. 104 (14. III. 1573.).

95) Ibid. — DN 120, fol. 36’—17. XII. 1575.

96) Ibid. — DC 138, fol. 136—1. IX. 1552.

97) Ibid. — DC 141, fol. 144’ (2. XI. 1555.), DN 110, fol. 9 (8. X. 1548.)

98) J. Tadić, o. c., 200.

99) DAD — DC 138, fol. 136—1. IX. 1552.

100) Ibid. — LCL 19, fol. 98, 98’ (28. VIII. 1556.), 26, fol. 249’, 250 (28. XI. 1557.), 27, fol. 178 (24. I. 1559.).

svojstvu nalazimo i Luku Ivanovog (1558.)¹⁰¹), koji¹⁰²) je umro valjda 1564. na putu za Veneciju¹⁰³). Kada su 1559. godine prolazili dubrovački poslanici za Carigrad, oni su imali nalog da pročitaju neko naređenje svoje vlade svima trgovcima u Novom Pazaru, Skopju i nekim bugarskim mjestima, te da njihova imena dostave u Dubrovnik. Pri čitanju ove odredbe u Skopju su bili prisutni slijedeći trgovci: već spomenuti Nikola, Bernardo i Luka¹⁰⁴) de Pozza, Blaž (Vlaho) Antonijev, Nikola Alojzije (Alviso)¹⁰⁵) Allegreto (d'Allegrato), Petar Ilijin, Nikola Ivanov¹⁰⁵), Stjepan Ilijin¹⁰⁵), Cvjetko (Fiorio) Antonijev, Franjo Antonijev, Antonije Tomov, Gjuro Učković (Uchouich)¹⁰⁶) i Matija Petrov. Dakle u svemu 14¹⁰⁷) trgovaca¹⁰⁸).

Kada je Toma Pavla di Sorgo, trgovac u Skopju, pisao svome ocu 18. I. 1561. godine da mu se pruža prilika da kupi od tetovskog vojvode¹⁰⁹) oko 6000 stara žita dobre vrste, sa time da ovaj sve to doveze u Lješ i stavi na dubrovačke ladje, dubrovački knez i vijećnici su mu naredili da otkupi to žito, dajući mu detaljne i opširne upute, kako sve ima prije toga kao i prilikom kupovanja postupiti¹¹⁰). Vrlo često nalazimo u dokumentima od 1564. pa sve do 1581. godine na Marina Ivana Žuko (Xucho), dubrovačkog trgovca u Skopju¹¹¹), a samo 1567. na Natalisa Mihajlovog, takodjer trgovca u tom gradu¹¹²). Da su se Dubrovčani uvelike bavili i trgovinom vina u Skopju, ukazuje nam to jedan mletački putopisac, koji je 1566. godine onuda prolazio na putu za Carigrad. Naime on piše da u tom gradu živi veliki broj Dubrovčana, koji su jeftino kupili dosta zemlje i posadili na njoj mnogo vinograda, te prodaju sada vino¹¹³).

Upravo gotovo u jeku trgovačkih veza između Dubrovnika i Skopja optužio je skopski sandžakbeg dubrovačkog trgovca Nikolu Leku, nastanjenog u tom mjestu, da se je javno radovao porazu turske mornarice kod Lepanta, te da je davao neke vrlo ratoborne izjave. Zbog toga je naredjeno iz Carigrada 2. I. 1572. godine i sadžak-

¹⁰¹) Ibid. — DN 115, fol. 195'—19. I. 1558.

¹⁰²) Možda je ovaj Luka „Ioannis” identičan sa onim Lukom „Iuanuich”, koji se spominje još 1539. godine!

¹⁰³) DAD — TN X—2, fol. 145', 155' (10., 22. II. 1564., 18. I. 1565.), PN 21, fol. 225 (15. I. 1564.).

¹⁰⁴) J. Tadić ga piše samo: „Luka” (o. c., 200).

¹⁰⁵) Ove ne navodi Tadić (o. c., 200).

¹⁰⁶) U Tadića: Vučković (o. c., 200).

¹⁰⁷) Tadić piše: 13 (o. c., 200). Međutim, kada se broji ove osobe kod njega navedene, onda izlazi samo 11!

¹⁰⁸) DAD—LCL 27, fol. 178—24. I. 1559.

¹⁰⁹) Vojvoda je bio na čelu manje administrativne jedinice od sandžaka, zvane vojvodstvo. Inače prvi tetovski vojvoda, po imenu Ibrahim, spominje se u ispravi od 20. V. 1463. godine (G. Efežović, o. c. I/1, 529, bilj. 7, 63)..

¹¹⁰) DAD—LCL 28, fol. 135'—136—7. II. 1561.

¹¹¹) Ibid.—LCL 117, fol. 69, PN 21, fol. 265' (29. XI. 1564.), 22, fol. 88' (22. VI. 1566.), DN 117, fol. 167 (25. IX 1566.), PN 22, fol. 148 (3. IV. 1567.), DN 121, fol. 14 (23. IX. 1577.), 122, fol. 25 (27. V. 1581.).

¹¹²) Ibid.—PN 22, fol. 191'—10. VII. 1567.

¹¹³) Lj. Lape, Odabrani četiva za istorijata na makedonskiot narod, Skopje 1951, 164, 165.

begu i kadiji da to provjere, pa ako je sve to istina, onda neka se Leku uhapsi, njegovi konji prodađu i onda podnese izvještaj. Mjesec dana kasnije stigao je iznenada drugi nalog iz Carigrada, datiran 6. II. iste godine, tamošnjem sandžak-begu i kadiji. Po njemu se je zabranivalo da idu trgovci iz Skopja u Dubrovnik i tko ne bude slušao, ima se najstrože kazniti. Ako se pak trgovci usude poći onamo, ne samo da će sandžakbeg i kadija biti radi toga smjenjeni, nego i najteže kažnjeni. Ujedno je još naredjeno da se protokolira ova naredba i objavi u gradu. Iz jedne pak zapovijedi od 10. II. 1574., takodjer izdane u Carigradu, doznajemo da je bilo zabranjeno izvoziti u Dubrovnik i druge „nevjernihke” zemlje: oružje, konje, barut, žito, vosak, olovo, ulje, sahtijan i pamuk¹¹⁴). Dokle je ova naredba vrijedila i kada je opet ublažena ili povučena, ne zna se. No svakako nije dugo vremena trajalo ovakvo stanje, iako istom 1589. iz dokumenata doznajemo da u Dubrovniku sklapa Alibalia Lebibović, trgovac u Skopju, trgovački ugovor¹¹⁵). Taj isti turski trgovac izjavio je pred notarom u Dubrovniku 1592. godine da je primio grmiznu tkaninu od Židova Jakova i Moyse-a Bendanona, kojima je Josip Pergus iz Venecije ovu robu poslao na račun Alibalije. I konačno već spomenuti pak Toma Stjepanović iz Cernice uglavio je u istom gradu sv. Vlaha sa Danijelom i Abrahamom Abeatorom da će im dovesti sve stvari i robu u Skopje¹¹⁶).

3.

Kao i u 15. tako i u 16. stoljeću Dubrovčani, koji su živjeli ili se zadržavali u Skopju, uzimali su već spomenute „djetieće” ili pomoćno osoblje za svoje poslove. Tako Tonko Vukšić obavezuje se 1507. godine Vladislavu J. Sorgu da će poći sa njime u Skopje i da će kod njega ondje ostati dvije godine¹¹⁷). God. 1529. uzima Luka de Bona Marina Radinog, dubrovačkog krojača, u službu u Skopju¹¹⁸), a već spomenuti Stjepan de Ruggia na četiri godine Luku Radinog uz neke pismene obaveže (1534.¹¹⁹). Takodjer se obavezuje 1537. godine Toma Rosalić da će služiti u Skopju četiri godine kod ser Doninka de Pozze¹²⁰). Već navedeni Marin Nikole Plavac, trgovac u tom gradu, prima iste godine na službu nekog Dubrovčanina, a isto tako spomenuti Nikola Franje de Sorgo uzima za „djetieća” u svoju trgovačku radnju Vukotu Vukašinovića iz Popova polja¹²¹). Takodjer već citirani Luka Ivanov obavezuje na službu od šest godina u Skopju Grgura Grgurovog Biondo-

114) D. Šopova, Makedonija vo XVI i XVII vek, Materijali za istorijata na Makedonija III, Skopje 1955, 28—30.

115) DAD—DC 178, fol. 99—18. IX. 1589.

116) Ibid. — DN 126, fol. 117 (17. VII. 1592.), 128, fol. 201 (20. VIII. 1597.).

117) Ibid. — DN 86, fol. 175'—25. IX. 1507.

118) Ibid. — DC 116, fol. 238—12. I. 1529.

119) Ibid. — DN 102, fol. 113—16. I. 1534.

120) Ibid. — DN 104, fol. 222'—17. VII. 1537.

121) Ibid. — DC 124, fol. 151 (24. XI. 1537.), 132, fol. 251 (5. XII. 1547.).

vića iz Hvara (1558.¹²²), a Marin Battitorre ili Maro Battitorović, sin Marina, u ime svoga brata Gabriela, dovodi za „djetića” u Skopje Marina Pavla Chiodaroli-a¹²³).

4.

U ovom stojeću kao i u prijašnjem Dubrovčani, koji umiru u Skopju, ostavljaju svoje veće ili manje ostavštine. To se najbolje vidi iz popisa njihovih stvari ili testamenata (oporuka), od kojih nije nijedan ovakve vrsti sačuvan iz 15. stoljeća. Iz 1500. godine imamo prvi popis nekih stvari jednog Dubrovčanina iz Skopja¹²⁴). Prvi samo pak spomenuti testamenat, koji se odnosi na Dubrovčanina, umrlog 1501. u Skopju, iz 16. stoljeća, je od već navedenog Blaža Benkovog ili Benkovića. Njegovu oporuku je čuvao svećenik Pavao Radovčić, kapelan u Skopju, a ujedno su bili postavljeni i konzervatori njegove imovine¹²⁵). Iste godine ide neki Petar iz Dubrovnika u Skopje radi izvjesne baštine¹²⁶). Prvi pak sačuvani i poznati testamenat dubrovačkog trgovca u Skopju, sastavljen na talijanskom jeziku 17. IX. 1503. godine u istom mjestu, je iz 16. stoljeća, od Antuna Petrovog Rogaćića¹²⁷). Kasnije je ovaj testamenat ponio sa sobom Paskoje Nikolić u Dubrovnik, gdje je pregledan od za to zaduženih konzula i sudaca, te je pronađen da je u redu. Iz ove oporuke se vidi da je Rogaćić ostavio sva svoja pokretna i stojeća dobra svojoj majci Maruši, a poslije njene smrti bratu Marinu. Nadalje je darovao neke crkve i jednu bratovštinu u Dubrovniku u novcu¹²⁸), kako je to već bilo tada uobičajeno. Kada je pročitana ova oporuka, nasljednici Rogaćića i njegov drug u trgovini Luka U. Franko sporazumili su se sa Ivanom Vladislavićem, da podje radi uredjenja ove zaostavštine u Skopje, Sofiju i Serez¹²⁹). I 1513. konzervatori dobara Tonka Brankovića, umrlog u Skopju, pobrinuli su se za njegovu ostavštinu. God. 1517. sastavljen je testamenat već navedenog dubrovačkog plemića ser Vladislava de Sargo, umrlog takodjer u Skopju¹³⁰), a 1527. konzervatori dobara Antonija Franje de Kaboga (Caboga), umrlog u istom gradu, određuju mjere glede toga¹³¹). Iz 1532. imamo testamenat Petra Božidarevića, brijčača i kirurga, t. j. ranarnika u Skopju, koji je ondje i umro¹³²). Kada je u Skopju umro i Luka Blažev iz Konavla, njegovu ostavštinu naslijedio je njegov brat Florin (Florinus), što je i napismeno utvrđeno¹³³). Isto tako su se određeni konzervatori po-

¹²²) Ibid. — DN 115, fol. 195'—19. I. 1558.

¹²³) Ibid. — DN 126, fol. 78' (10. IV. 1590.), PN 29, fol. 136' (15. I. 1593.), T 50, fol. 178'—179' (16. VIII. 1598.).

¹²⁴) Ibid. — DN 79, fol. 170' (29. VI. 1500.), 83, fol. 51 (12. XII. 1503.).

¹²⁵) Ibid. — DC 95, fol. 8', 9'—5., 7. I. 1501.

¹²⁶) Ibid. — DN 80, fol. 78'—26. II. 1501.

¹²⁷) Ovu oporuku samo ukratko navodi i J. Tadić (o. c., 198).

¹²⁸) DAD—T 29, fol. 29—5. XII. 1503.

¹²⁹) Ibid. — DN 83, fol. 51' (12. XII. 1503.) i J. Tadić, o. c., 198.

¹³⁰) Ibid. — T 32, fol. 34—22. VI. 1517.

¹³¹) Ibid. — DN 90, fol. 216 (7. V. 1513.), 99, fol. 174' (15. X. 1527.).

¹³²) Ibid. — T 35, fol. 172—31. VI. 1532.

¹³³) Ibid. — DC 128, fol. 88, 93—15., 20. III. 1542.

brinuli i za ostavštinu Ivana Rajčevića, također umrlog 1543. godine u Skopju¹³⁴). God. 1557. je Ivan Radov, kapelan u Skopju, sastavio i napisao testamentat trgovca Ivana Vukčevića, koji je umro u tom mjestu, i on je sačuvan u cijelosti¹³⁵). Kada je preminuo na putu za Veneciju već toliko puta spomenuti Luka Ivanov, postavljeni su konzervatori njegove imovine. Ujedno su bili i imenovani tutori Vici, njegovoj ženi, koja je bila njegov baštinik¹³⁶). Isti tako su i 1566. postavljeni tutori Margareti Lunardovoj, sestri i baštinici Rade Torlaka, koji je preminuo u Skopju¹³⁷). Kada je pak umro u istom mjestu Rade Raosaljić, naslijedile su ga sestre¹³⁸). God. 1573. konzervatori ostavštine pokojnog Ivana Liliata utjeravaju u Skopju čak i neki nastali dug¹³⁹), dok su 1588. određeni konzervatori već navedenog Ivana Raosaljića iz Vitaljine, umrlog u tom gradu¹⁴⁰), kao i 1592. za ostavštinu Pavla Nikole Nikčevića iz Župe (lat. Brenum, tal. Breno), umrlog također ondje, a koga je naslijedila njegova najbliža rodbina¹⁴¹). I konačno imamo iz 1598. godine najvrijedniji dosada sačuvani testament na hrvatskom jeziku, sastavljen u Skopju, od Petra Stjepanovića iz Rijeke Dubrovačke, koji sam objelodanio u cijelosti sa obilnim komentarom¹⁴²).

5

Dubrovčani su dosta rano postigli od sultana dozvolu, da u svima onim mjestima, gdje je bilo njihovih kolonista, mogu slobodno ispovijedati svoju vjeru, graditi katoličke crkve i držati svoje svećenike¹⁴³). U Skopju znamo da već 1487. postoji svećenik Pavao Radovčić, koji je preko posrednika kupio, kako smo to prije naveli, onaj misal¹⁴⁴). Već iz toga bi mogli zaključiti da ondje postoji neka kapela ili crkva. No svakako 1501. postoji u tom mjestu kapelan i to je Dubrovčanin svećenik Pavao¹⁴⁵), što će bezuvjetno biti onaj Radovčić. Iz ovoga slijedi da, ako nije u II. polovici 15., onda je svakako početkom 15. stoljeća postojala kapela ili crkva u Skopju. God. 1517. čak nalazimo ondje nekoga franjevca Alberta kao kapelana, navedenog u svojstvu svjedoka pri sklapanju nekog ugovora u istom tom mjestu¹⁴⁶), a 1532. svećenika

¹³⁴) Ibid. — TN 1, fol. 132' (14. XII. 1543.), 137' (19. IV. 1544).

¹³⁵) Ibid. — T 41, fol. 76, 76' (10. XI. 1557.); J. Tadić, o. c., 201.

¹³⁶) DAD — TN 2, fol. 145', 146', 153 (10., 22. I. X. 1564.), 155' (18. I. 1565.), PN 21, fol. 225 (15. I. 1564.).

¹³⁷) Ibid. — TN 2, fol. 168'—8. I. 1566.

¹³⁸) Ibid. — DN 117, fol. 218', 226'— 14. VI., 24. VII. 1567.

¹³⁹) Ibid. — DN 119, fol. 36—27. X. 1573.

¹⁴⁰) Ibid. — TN 2, fol. 81'— 4. II. 1588.

¹⁴¹) Ibid. — TN 4, fol. 155 (14. I. 1592.), DN 127, fol. 116' (8. I. 1594.), 128, fol. 16' (27. IV. 1595.).

¹⁴²) Najstariot dosega sočuvan testament na hrvatski jazik (latinica), sostaven vo Skopje (1598.), Glasnik na institutot za nacionalna istorija II/1, Skopje 1958.

¹⁴³) J. Tadić, o. c., 201.

¹⁴⁴) DAD — DN 67, fol. 170'— 1. VIII. 1487.

¹⁴⁵) Ibid. — DC 95, fol. 8'— 5. I. 1501.

¹⁴⁶) Ibid. — DC 107, fol. 89', 90—28.V. 1517.

Zahariju kao kapelana¹⁴⁷). God. 1550. spominje se u jednom ugovoru medju svjedocima i svećenik Georgije Mlečanin¹⁴⁸), a tako taj isti i u ugovoru od 1552. godine. Ove iste godine u jednom novčanom ugovoru nalazimo kao svjedoka i svećenika Ivana, kapelana u Skopju¹⁴⁹). God. 1556. javlja se i kao ondašnji kapelan svećenik Ivan Radov¹⁵⁰), koji se spominje i 1557. u oporuci Ivana Vukčevića¹⁵¹). Krajem 16. stoljeća, t. j. 1598. godine, prisustvuje kao svjedok pri sastavljanju oporuke već navedenog Petra Stjepanovića i svećenik Dimitrije (Mitar) Paligi iz Trepče, kapelan u Skopju¹⁵²). Kako se je ova kapela ili crkva u Skopju zvala, nije nam poznato.¹⁵³).

6.

Mi ni za pojedine periode kao ni za samo 16. stoljeće ne bi mogli utvrditi točan broj Dubrovčana i dubrovačkih trgovaca, koji su živjeli u Skopju. Medju njima je i u ovom, kao i u 15. stoljeću, bilo i članova uglednih dubrovačkih porodica¹⁵⁴) (de Poza (Pozza), de Sorgo, de Caboga, de Bona, de Resti)¹⁵⁵), ali sada samo nešto manji broj. No zato je bilo pučana (zajedno sa „djetićima“) iz Dubrovnika i njegove okoline, po sačuvanjem dokumentima, mnogo više u 16. (oko 80) nego li u prijašnjem stoljeću (oko 24)¹⁵⁶).

147) Ibid. — T 35, fol. 172—31. VII. 1532.

148) J. Tadić, o. c., 201; DAD—PN 19, fol. 237—17. IX. 1550.

149) DAD—DC 138, fol. 136—1. IX. 1552.

150) Ibid. — DN 116, fol. 80^b— 22. VI. 1556.

151) Ibid. — T 41, fol. 76, 76^b— 10. XII. 1557.

152) Ibid. — T 50, fol. 179^b— 16. VIII. (20. X.) 1598; J. Tadić, o. c., 201.

153) Interesantno je da se u izvještaju svećenika Stefana Gasparia, vizitatora, iz 1671. godine, navodi da nema više katoličke crkve u Skopju, jer je katedralna crkva sv. Veneranda pretvorena u mošeju (Arhiv Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu — II d 177 — Relazione della Diocesi di Servia ò Scopia di Stefano Gaspari visitatore... ; E. Fermendžin, Isprave tičuće se Crne Gore i Stare Srbije, Starine JA XXV, Zagreb 1892, 197).

154) Kod jednog dubrovačkog vlastelina u Skopju otsjeo je početkom februara 1573. godine Philippe du Fresne—Canaye, član ugledne pariške hugenotske porodice, koji je proputovao turske krajeve i opisao ih u svome putopisu (M. Dinić, Tri francuska putopisca XVI veka u našim zemljama, Godišnjica Nikole Čupića XLIX, Beograd 1940, 102).

155) DAD—LCL 19, fol. 98, 98^b, 26, fol. 249^b, 250, 27, fol. 178, 28, fol. 135^b—136, 32, fol. 74, 104, DN 86, fol. 175^b, 99, fol. 174^b, 107, fol. 28^b, 120, fol. 36^b, DC 120, fol. 28, 138, fol. 136, 156, fol. 149, 160, fol. 74^b at, PN 23, fol. 153, 153^b, T 32, fol. 34.

156) Ibid. LCL 27, fol. 178, 39, fol. 59, T 32, fol. 34, 33, fol. 162, 35, fol. 172, 29, fol. 29, 41, fol. 76, 76^b, 50, fol. 178^b—179^b, TN 1, fol. 132^b, 137^b, 2, fol. 81^b, 145^b, 146^b, 153, 155^b, 168^b, 4, fol. 155, DN 86, fol. 175^b, 88, fol. 119, 90, fol. 216, 102, fol. 113, 104, fol. 35^b, 222^b, 105, fol. 279, 106, fol. 127, 127^b, 109, fol. 105^b, 165, 225, 110, fol. 9, 115, fol. 195^b, 116, fol. 80^b, 117, fol. 218^b, 226^b, 69, 167, 119, fol. 36, 121, fol. 14, 105, 122, fol. 25^b, 125, fol. 134^b, 126, fol. 78^b, 127, fol. 116^b, 128, fol. 16^b, 201, DC 95, fol. 8^b, 9^b, 156^b, 99, fol. 68, 103, fol. 214, 105 fol. 205, 107, fol. 89^b, 90, 116, fol. 238, 124, fol. 151, 128, fol. 88, 132, fol. 151, 189, 138, fol. 135^b, 136, 141, fol. 144^b, 160, fol. 74^b at, 175, fol. 58^b at, 178, fol. 125^b at, PN 19, fol. 237, 20, fol. 172^b, 21, fol. 218^b, 225, 265^b, 22, fol. 88^b, 148^b, 191^b, 23, fol. 152, 153^b, 25, fol. 262^b, 28, fol. 76^b, 29, fol. 136^b, LP 4.

U 16. stoljeću u samom Skopju bio je oko 51 dubrovački trgovac, koji se izričito spominju u dokumentima¹⁵⁷⁾, a nema sumnje da ih je bilo i više. Prema tome je svakako u Skopju bila $\frac{1}{4}$ svih dubrovačkih trgovaca na Balkanskom poluotoku, čiji broj preko 200 navodi J. Tadić¹⁵⁸⁾. To znači da je Skopje spadalo tada među vrlo važne trgovačke centre na ovom poluotoku. Od ostalih zanimanja Dubrovčana u ovom gradu spominje se 1501. godine jedan Dubrovčanin kao obrtnik, koji striže sūkno, 1529. drugi kao krojač¹⁵⁹⁾, a treći 1532. kao brijač, ali i kirurg¹⁶⁰⁾. God. 1501., 1552., 1556. i 1557. znamo da su i dva kapelana Dubrovčanina i to zaključujemo prema njihovim prezimenima¹⁶¹⁾.

*

Ako sada sve ovo resumiramo, opaziti ćemo, kako su se Dubrovčani i njihovi trgovci postepeno i polagano, ali sigurno, ustaljivali u Skopju tokom 15. i 16. stoljeća. Vrlo vješto ophododeći sa tamošnjim turskim vlastima i uživajući njihovo povjerenje, oni su uvozili u Skopje razne vrste robe, ali su i izvozili proizvode ovoga kraja, u kome su živjeli. Trgovali su kao stanovnici Skopja i sa tamošnjim Turcima i Židovima, kao i obrnuto, ovi sa njima i sa njihovim sunarodnjacima u samom Dubrovniku.

Svakako je Skopje bila vrlo važna dubrovačka kolonija u 15., ali još više u 16. stoljeću, a to dokazuje i znatan broj dubrovačkih trgovaca, koji su ondje po svojim običajima stalno i uglavnom nesmetano živjeli, trgovali i bogatili se. No bilo je i Dubrovčana, koji su se bavili i drugim zanatima i zvanjima. Samo njihov broj prema broju trgovaca bio je i suviše neznatan.

Zbog svega toga je Skopje i zauzimalo vrlo istaknuto mjesto u ekonomskoj historiji Dubrovnika u navedenim stoljećima.

Stjepan Antoljak

CONTRIBUTION A L'ETUDE DES LIENS COMMERCIAUX ENTRE DUBROVNIK (RAGUSE) ET SKOPJE AUX 15ème ET 16ème SIECLES

RÉSUMÉ

Après l'introduction où sont exposés, à la base de la littérature la plus récente, les rapports entre les Ragusains et les dirigeants turcs à Skopje de 1392 à 1459, l'auteur montre, premièrement, les liens de Dubrovnik avec Skopje de 1460 jusqu'à la fin

¹⁵⁷⁾ Ibid. — LCL 27, fol. 178, 28, fol. 135'—136', 29, fol. 270', 271, 32, fol. 74', 104, 39, fol. 59, T 29, fol. 29, 41, fol. 76, 76', 50, fol. 178'—179', TN 1, fol. 132, 137', 2, fol. 81', 145', 146', 153, 155', 168', 4, fol. 155, DN 86, fol. 175', 88, fol. 119, 99, fol. 174', 102, fol. 113, 105, fol. 279, 106, fol. 127, 127', 107, fol. 28', 109, fol. 105', 109, fol. 165, 225, 110, fol. 9, 115, fol. 195', 117, fol. 69, 167, 119, fol. 36, 121, fol. 14, 122, fol. 25', 125, fol. 134', 126, fol. 78', 128, fol. 201, DC 99, fol. 68, 116, fol. 238, 120, fol. 28, 124, fol. 151, 132, fol. 251, 133, fol. 6, PN 20, fol. 172', 21, fol. 218', 265', 22, fol. 88', 148, 191', 28, fol. 76'.

¹⁵⁸⁾ o. c., 200.

¹⁵⁹⁾ DAD—DC 116, fol. 238, 116, fol. 238.

¹⁶⁰⁾ Ibid. — T 35, fol. 172.

¹⁶¹⁾ Ibid. — DC 95, fol. 8', 138, fol. 136, DN 116, fol. 80', T 41, fol. 76, 76'.

du 15ème siècle. Se referant aux documents des Archives d'Etat de Dubrovnik il décrit l'activité des consuls et des envoyés ragusains à Skopje, ainsi que quelques procès envers certains Ragusains devant le cadî de ce pays-là. Ensuite l'auteur décrit la manière de recouvrer l'argent des débiteurs ragusains, de même que l'activité des commerçants ragusains à Skopje. Ils faisaient venir les famulus et le personnel se service de leur pays. Après, l'auteur jette un coup d'oeil sur l'héritage des ragusains morts à Skopje, où les Ragusains rachetaient des captifs, et les Turcs leur donnaient des esclaves en cadeau, tandis que les Ragusains leur donnaient d'autres présents. A la fin de la première partie de cet exposé on donne sommairement la liste des Ragusains qui séjournaient à Skopje, et on constate qu'il y avait plus de plébéiens que de membres des familles ragusaines distinguées. L'auteur énumère les artisanats et les affaires dont ils s'occupaient.

Dans la deuxième partie de cet exposé, élaborée de même à la base des documents des archives mentionnées, on constate qu'il n'y a pas de données pour le séjour des consuls et des envoyés ragusains à Skopje dans le 16ème siècle. Pour ce même siècle les données sont assez pauvres quant au recouvrement de l'argent et le paiement des dettes et l'endettement des Ragusains à Skopje. Le nombre des apprentis et du personnel auxiliaire s'est accru, et ils s'engageaient dans le service pour des délais précis. Il y a aussi plusieurs documents concernant l'héritage des Ragusains morts à Skopje. Quelques testaments faits à Skopje sont conservés aussi, et particulièrement celui de 1598 écrit en langue croate (Le premier testament mentionné, fait à Skopje, date de 1501, le premier testament conservé date de 1503).

De même que dans les autres localités de l'empire turc, les ragusains avaient à Skopje leur chapelle avec des chapelains, surtout des rangs de leur compatriotes. Tandis qu'au 16ème siècle le nombre de familles ragusaines distinguées à Skopje était moindre qu'au 15ème siècle, le nombre des plébéiens était beaucoup plus important dans ce siècle (80 : 24). Au 16ème siècle il y avait à Skopje au moins 51 commerçant ragusain et c'était le quart de tous les commerçants ragusains aux Balkans (environ 200). Il n'y avait à Skopje que quelques Ragusains qui s'occupaient d'autres affaires et artisanats. Tout cela nous montre que Skopje appartenait aux centres commerciaux importants des Balkans et qu'il jouait un rôle éminent dans l'histoire économique de Dubrovnik dans les siècles mentionnés.